

Bittert destillat om Afrika

Reportage

Ryszard Kapuscinski
Ebenholtz
Bonniers, 2000

Det västerländska börtat står i skriande kontrast till det afrikanska varat. Det förvånar inte Svante Folin att Kapuscinski är den ende reportern som är kvar på planen.

Bilden av Afrika är extremt mpt-sägelsefull. I t.v.s oändliga och hårt redigerade naturprogram från Östafrikas savanner framtonar en paradisk djurens karneval, där människan lyser med sin frånvaro. I nyhetsprogram och dokumentärer däremot dominerar svältande, misshandlade och döda afrikaner. I Ugandas prunkande grönska gräver man upp hekatomber av mördade sektemedlemmar och i Zimbabwe lyser kejsarvansinnet i ögonen på Palmes och Per Wästbergs gamle kompis Mugabe.

Afrikaexperternas skara har glesnat i takt med att vårt och stormakternas intresse för kontinenten har avtagit efter det Kalla kriget. Även om ordspråket säger att det "alltid kommer något nytt utifrån Afrika" formidlar medierna intrycket av monoton misär. Livet i Afrika synes med Hobbes ord om naturtillståndet vara, om inte ensamt, så förvisso "fattigt, vidrigt, djuriskt och kort".

FÅ KÄNNER AFRIKA BÄTTRE än polacken Ryszard Kapuscinski. I mer än 40 år har han under varierande vedermödrar besökt såväl kontinentens "hot spots" som dess mest obskyra skrymslen. Det är ett mirakel att han fortfarande lever. I EBENHOLTZ har han samlat 29 Afrikaartiklar av sådan halt att de förtjänar beteckningen essäer. Kapuscinski har en unik förmåga att med utgångspunkt från en händelse eller en trivial detalj spinna en väv, som fångar in specifikt afri-

En grupp krigsveteraner står vakt vid den mördade David Stevens gård i Zimbabwe. Veteranerna, som ockuperar gården, anklagas för mordet. Det är svårt att komma ur den destruktiva spiralen.

kanska fenomen som antiindividualismen, den icke-linjära tidsoppfattningen eller vägran att acceptera "naturliga" orsaksförklaringar till olyckshändelser. I Afrika är det normalt att vara paranoid.

KAPUSCINSKIS FÖRSTA Afrika-uppdrag förde honom 1958 till den nyfödda monarkstaten Ghana, där Kwame Nkrumah, ledaren för Afrika och för den delen för alla förtryckta folk, krämde sig som en påfåg. Ganska snart stod det klart att det fria Afrika med bred marginal skulle överträffa de skräckscenarier som de gamla kolonialherrarerna länge hade ålät på sina klubbar. Kapuscinski är bunden till Afrika med hatkärlekens starka fångsel – han kan helt enkelt inte få nog av att stirra ned i avgrunden.

I "Föreläsning om Rwanda" lägger han ut texten med ett tonfall som påminner om Kafkas "Redogörelse framlagd för en Akademi", där en infångad schimpans redogör för sina dystra intryck av mänskligheten. Den obönhörliga sekvens av etnisk hysteri och eskalerande paranoia, som resulterar i en månads lång hackmordsorgie i miljonklassen

refereras med en torr ordknapphet värdig ett myrkrig. I kapitlet om Idi Amin konstaterar Kapuscinski att Afrika är:

... besatt av fördomar, hat och etniskt agg och att de flesta svarta under vårt århundrade har döts av svarta, inte vita. Etnisk förbindelse orsakar till exempel att ingen i Uganda intresserar sig för om XY är klok, god, vänlig eller tvärtom elak och ruten, man vill bara veta vilken stam han kommer ifrån: Bari, Toro, Busoga eller Nandi. Endast enligt den tillhörigheten blir han klassificerad och värderad.

I den postkoloniala retoriken förfasar man sig rutinmässigt över att Afrika hackades upp i godtyckliga bitar på Berlinkongressen 1878. Problemet är emellertid inte uppdelningen med linjal och passare, utan det brutalt påtvingade enandet. 10 000 kungadömen, småstater och stammar klubbades ihop till 50. Afrikanerna är djupt provinsiella och fullkomligt oberörda av florerande globaliseringsfantasier.

Det krigas flitigt inom de arti-

ficiella nationsgränserna. I Sudan, Afrikas till ytan största stat, har den arabiska härskaleten i norr bekräftat de hedniska respektive kristna negrerna i söder under 30 år. Minst en och en halv miljon har strukit med, men deras öden är och kommer att förbli ökända.

Afrika är historielöst. Det förkoloniala Afrika saknade skriftspråk och därmed definitionsmässigt historia. Dagens otaliga medieo-intressanta konflikter försvinner oöjesjunga in i det afrikanska mörkret. Kapuscinski säger:

Det finns ingen tradition att skriva historia. Och dessutom: Vem skulle ta på sig den uppgiften? Det finns ingen samlare av minnen, museimän, arkivarier, historiker, arkeologer. Och det är kanske lika bra att inga sådana vistas här på krigsskådeplatserna. De skulle genast spanas in av polisen, hamma i fångelse och arkebuseras, misstänkta för spioneri.

Ibland dokumenteras dock historien med skärpa, som när Liberias president Charles Taylor i public-service-tv efter två timmars tortyr skär av sin föregångare Samuel

Doe örnen (han ville ha siffrorna till det schweiziska nummerkontot). Doe hade i sin tur startat sin karriär med att stycka president Tolbert i hans säng, varefter hans inälvor slängdes ned på gården till glädje för hundar och gamar. Republiken Liberia, som grundades 1847 för att bli en monarkstat för befriade slavar, har haft svårt att nå upp till filantropernas drömmar. De 6 000 frivuna afro-amerikanerna förslavade snabbt de endemiska afroafrikanerna – utgörande 99 procent av befolkningen – på ett ytterst brutalt sätt.

I Afrika är det brist på det mesta utom vapen. Kapuscinski åker till Debre Zeyt något tiotal mil från Addis Abeba. Där blickar han ut över en av världens största krigsmaterielkyrkogårdar.

... kilometer efter kilometer av kanoner av olika kaliber. oändliga alleeer av stridsvagnar i olika storlekar, en hel skog av luftvärnskanoner och mörsare, hundratals pansarsvagnar, pansarbilar, mobila radiostationer och ambifiordon ... travar med hundratals tons automatkarbiner, haubitsar för bergsbruk, stridshelikoptrar. Alltsammans gåvor från Breznev till Mengistu, gåvor som i årtal strömmade in från Sovjetunionen till Etiopien.

I Etiopien, med cirka 50 miljoner invånare, finns en enda bokhandel – universitetsbokhanden i Addis – och "där finns ingenting, varken böcker eller tidskrifter – ingenting". Mat ska vi bara inte tala om.

Kapuscinskis Afrika är ingenting för läsare med svaga nerver. Det hjärtskärande eländet blandas med surrealistiska groteskier. Det är en egendomlig blandning av Dantes INFERNO och Evelyn Waughes BLACK MISCHIEF (i dåtida svensk översättning: OKYNNIGA SVARTINGAR).

För oss som älskade Afrika är EBENHOLTZ ett bittert destillat av desillusioner. För allsköns Afrika-hjälpare i Sidas och andras regi borde den vara bulten i grundens fyllning.

SVANTE FOLIN

Vårt behov av elände

Andelen fattiga i världen ser ut att minska, skriver Mats Wingborg. Världsbanken skriver det på den kinesiska marknadsekonomins konto.

Fattigdomen i världen minskar, åtminstone om man ska tro en nyutkommen rapport från Världsbanken. Enligt den finns för närvarande en miljard absolut fattiga (mindre än 1 dollar per dag att leva på). Det betyder en klar minskning av andelen fattiga, även om antalet inte minskar eftersom jordens befolkningen ökar.

Samma hoppfulla bild gav författaren Lasse Berg nyligen vid ett seminarium i Sidas regi. Han berättade om byar i Indien och Kina som han hade besökt för

30 år sedan och som han nyligen hade återbesökt – skillnaden var påtaglig. Taken på husen var nybyggda och tälde regn och storm. Det fanns tillgång till rent vatten. Kvinnorna i Indien hade två sår i stället för en. Mänskors liv hade blivit bättre. Något stort har skett.

JAG HAR BERÄTTAT OM Världsbankens rapport och om Lasse Bergs föredrag för flera ekonomer, samhällsvetare och personer som arbetar med bistånd. Utan undantag har responsen varit skeptisk. En ekonom kritiserade Världsbankens fattigdomsdefinition och en annan ifrågasatte om höjd materiell standard verkligen behöver betyda att livet blir bättre att leva. En samhällsvetare ansåg att man måste ta hänsyn till väldigt många faktorer för att bedöma om människors liv har blivit bättre. En journalist kriti-

Vägrar vi se att välståndet har ökat i Indien och andra länder?

serade Lasse Berg för att ha besökt ett för litet antal byar och en annan för att han inte hade pratat med byborna tillräckligt länge.

Hela denna kaskad av kritik är rimlig. Påståenden om minskad fattigdom bör granskas noga. Men här råder en påtaglig brist på symmetri.

Nyheter om att förtryck ökar, att människor får det sämre och att svälten är nära får stort utrymme utan att ifrågasättas. Det är betydligt mer kontroversiellt att påstå att världen blir bättre.

I SJÄLVA VERKET FINNS en ohelig allians mellan olika företrädare som har ett behov av elände. Organisationer som samlar in pengar till bistånd har ett behov av att skildra misär. Det gäller allt från kyrkor till revolutionärer. Men också alla de som vill driva igenom diuplodande politiska förändringar har ett behov av att visa att allt för närvarande håller på att gå åt skogen, inte att världen blir bättre.

I Världsbankens rapport konstateras dessutom att den viktigaste orsaken till den minskade fattigdomen är att andelen fattiga i Kina har minskat dramatiskt. Det påståendet har självfallet inte blivit en nyhet i media. Det stämmer inte med någon världsbild.

Borgerliga älskingspoliser vill inte visa fram framgångar i det kommunistiska Kina och västern vägrar tro att fattigdomen har minskat under en period när marknadsekonomi har introducerats i landet.

Eländet i världen består förvisso. Det finns i överflöd för varje intresserad journalist, forskare och medborgare. Men kanske är det så att några hundratals miljoner av de fattigaste faktiskt har fått det bättre. Men vem i det rika Europa bryr sig om en sådan bild?

MATS WINGBORG